

УДК 332.122

Халіна В.Ю.

кандидат економічних наук

Харківського національного університету будівництва та архітектури

КОНЦЕПТУАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ «РЕГІОН»

THE CONCEPTUAL-SEMANTIC ANALYSIS OF THE CATEGORY «REGION»

АНОТАЦІЯ

У статті проведений концептуально-семантичний аналіз категорії «регіон». У межах концептуального аналізу встановлюється сутність та зміст категорії «регіон»; семантичний аналіз передбачає перерахування набору значень категорії «регіон» у її зв'язках і відношеннях з іншими.

Ключові слова: регіон, категорія, визначення, концептуально-семантичний аналіз, район, ринок.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен концептуально-семантический анализ категории «регион». В рамках концептуального анализа устанавливается сущность и содержание категории «регион»; семантический анализ предполагает перечисление набора значений категории «регион» в ее связях и отношениях с другими.

Ключевые слова: регион, категория, определение, концептуально-семантический анализ, район, рынок.

ANNOTATION

The conceptual-semantic analysis of the category «region» was made in the article. As part of the conceptual analysis establishes the nature and content of the category «region»; semantic analysis involves the enumeration set of values for the category «region» in its relations and dealings with others.

Keywords: region, category, definition, conceptual-semantic analysis, district, market.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки та її подальший розвиток потребують пошуку нових підходів, інструментів та методів щодо підвищення її ефективності на всіх рівнях. Особливої уваги на сьогоднішній день потребує розвиток економічної системи регіонального рівня, оскільки саме регіон є посередником між суб'єктами господарювання та вищими за масштабом економічними системами (національний та світовий рівні), а також плацдармом, де відбувається первинний розподіл природних, трудових, енергетичних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших видів ресурсів.

Історичний розвиток цивілізації на певному етапі змусив багатьох дослідників звернути увагу на територіальний поділ. Це було пов'язано з наявністю в певній державі значної території, часто з її неоднорідністю, а також з різноманітними виробничо-господарськими завданнями, які необхідно було вирішувати ефективніше для нормального функціонування суспільства. Таким чином, вчені-економісти різних країн поступово прийшли до висновку, що більшість економічних завдань можна вирішувати більш результативно через поділ території на окремі регіони. З того часу й до сьогодні точається наукові дискусії щодо сутності та змісту поняття «регіон», оскільки воно є центральним у регіональній економіці.

Концепт поняття «регіон» знаходиться в постійній зміні, зумовленій розвитком наукових поглядів та підходів до його визначення. Він став свого роду точкою перетину різних наукових парадигм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сьогоднішній день існує велика кількість не лише визначень поняття «регіон», але й підходів до його трактування. Це пов'язано з тим, що регіон є полінауковим поняттям, і кожний науковець визначає його в залежності від галузі науки (економіка, соціологія, правознавство, географія тощо) та мети дослідження, яку він ставить перед собою. Теоретичне підґрунтя та методологічні основи регіональної економіки, головною категорією якої було та залишається поняття «регіон», закладалися в ХІХ – на початку ХХ століття. Провідними західними дослідниками того часу є вчені-регіоналісти, які зробили великий крок у процесі розвитку теорії економічного простору, а саме Й.Г. фон Тюнер, В. Лаунхардт, А. Вебер, В. Крісталлер, А. Льюш, Г. Хотеллінг, Т. Паландер та інші.

До середини ХХ століття існуючі концепції економічного простору трансформуються в єдину теорію регіональної науки, розвиток якої, починаючи з цього періоду здійснюють такі американські та європейські дослідники як У. Айзард, Х. Перлофф, Е. Данн, Е. Лампард, Б. Рассет, К. Дойч, Е. Брунат, М. Кітінг, Р. Бон, К. Харві, Е. Хувер, П. Джеймс, Дж. Мартін, Р. Ле Коадік, Ф. Перру, Е. Куклінські та багато інших.

Паралельно, але в дещо іншому розумінні, досліджували регіональні аспекти радянські вчені. Над цією проблемою плідно працювали М. Некрасов, якого вважають засновником радянського напряму регіональної економіки, а також М. Баранський, М. Колосовський, Ю. Саушкін, В. Лігов, С. Шаталін, Е. Алаєв та інші.

Російський досвід з цього питання накопичували О. Гранберг, Т. Ускова, І. Арженовський, В. Більчак, В. Захаров, Г. Розенберг, А. Аганбегян, А. Левінтов, Ф. Кошурін, А. Градов, Л. Козаченко, А. Новосолов, Ю. Перський.

Сучасна українська наука отримала розвиток у напряму регіональної економіки завдяки дослідженням П. Бубенка, М. Долішнього, Г. Ковалевського, А. Голікова, В. Решетило, Д. Стеценка, І. Лукінова, В. Керецман, А. Тищенко, Ю. Денисова, Н. Гавкалової, В. Дармограя, В. Василенка та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, увесь обсяг теоретичних напрацювань, який існує сьогодні, потребує деякої систематизації та впорядкування, починаючи з процесу еволюції трактування категорії «регіон» і закінчуючи розумінням його структури й просторового масштабу.

Постановка завдання. Задля впорядкування та систематизації теоретичного надбання щодо категорії «регіон» вважається за необхідне провести її концептуально-семантичний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. За своїм лексичним походженням регіон (лат. regio – область) є категорією, яка найбільш часто використовується для позначення досить великої території, яка виділяється при вирішенні конкретних дослідницьких і практичних, у тому числі політичних, завдань. Відповідно, «регіон» і «регіональний» походять від латинського «regionalis» – місцевий, який стосується певної території.

Підкреслюючи роль поняття «регіон» в управлінні, деякі дослідники навіть походження терміна «регіон» починають пояснювати не тільки в традиційному ключі, від латинського regio (напря́м, межа), але й від regere (вести, направляти, керувати). Тим самим підкреслюється, що семантика цього поняття має дві взаємопов'язані складові: основну – просторову, і метафоричну, що припускає відчуття влади.

Категорія «регіон» до кінця не закріплена українським законодавством, оскільки не має єдиного та чіткого визначення в нормативно-правових актах, а законотворчі процеси щодо адміністративно-територіального устрою країни на сьогоднішній день дуже активізувалися. Поняття «регіон» використовується в Конституції України тільки в ст. 132: «територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, об'єднання централізації та децентралізації в здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій». У ст. 133 подається перелік регіонів, які складають систему адміністративно-територіального устрою України.

У проекті Закону України «Про адміністративно-територіальний устрій України» від 14 серпня 2014 р. визначено, що «регіоном є адміністративно-територіальна одиниця, призначена для реалізації державної політики щодо комплексного розвитку території та надання населенню визначених законом вузькоспеціалізованих публічних послуг, які не можуть надаватися на рівні районів та громад».

Натомість в Європі регіональний розвиток набув значних результатів, що закріплено документально ще наприкінці минулого століття. Так, згідно з визначенням, даним у Хартії регіоналізму, прийнятій Європейським парламентом у 1988 р., регіоном є «...гомогенний простір,

який має фізико-географічну, етнічну, культурну, мовну спільність, а також спільність господарських структур та історичної долі» [1, с. 7].

Асамблея Регіонів Європи 4 грудня 1996 р. прийняла Декларацію щодо регіоналізму в Європі. Відповідно до п. 1 ст. 1. документу – регіон є територіальним утворенням державного законодавства, що володіє рівнем, наступним за рівнем держави, й має політичне самоуправління [2].

У правових положеннях багатьох країн світу й міжнародних організацій поняття регіон має певний окреслений зміст. Наприклад, Баварський закон (ФРН) про земельне планування характеризує регіон як цілісну територію земельних округів, яка включає усі громади. У Договорі про заснування Європейського Економічного Співтовариства в 1986 р. (так званий Єдиний Європейський Акт) включено визначення ст. 103а, згідно з яким завданням Співтовариства є скорочення дистанції між різними регіонами країн-учасників у соціально-економічному відношенні [3, с. 265-266].

Але варто зазначити, що навіть законодавчо закріплене формулювання дефініції того чи іншого поняття не вирішує проблеми подальших пошуків його найбільш повного, чіткого та місткого визначення, так як усі сучасні економічні та соціальні процеси знаходяться в постійному розвитку та динамічній зміні, завдяки чому відбувається постійне перетворення та уточнення наукового категорійно-понятійного апарату.

При цьому, підхід західних дослідників, які відмовилися від спроб універсального визначення регіону, влаштовує абсолютно всіх, висловлює К. Харві: «Розпливчастість терміна означає, що він лавірує між кількома школами, не інтегруючи їх. Як елемент державного адміністрування, регіон є предметом вивчення національної історії; як «місто-регіон», він входить у міську історію; як «національна культура», він включений у політичну історію народів, які домагаються створення власної держави; як «промисловий регіон», він – частина економічної історії» [4, с. 5].

У теорії побудови понятійного апарату категорії «регіон» можна відмітити ряд основних суперечливих моментів: по-перше, ототожнювання та ідентифікація понять «регіон» та «район»; по-друге, просторові масштаби категорії «регіон»; по-третє, структура регіону; і, по-четверте, наявність великої кількості різновекторних підходів щодо визначення сутності регіону.

У російській та американській економічній літературі (переважно 80-х – початку 90-х років ХХ ст.) поняття «регіон» часто ототожнюють з поняттям «район» (наприклад, О.Г. Гранберг [5], А.П. Градов [6]). На сучасному етапі розвитку економічної думки ці поняття чітко розмежовуються. Поняття регіону стало використовуватися в російській мові пізніше, ніж

термін «район». Це сталося в зв'язку з появою регіональної економіки як нового напрямку в економічній науці, визначення якої було дано в 1975 р. академіком М.М. Некрасовим. Так, на думку Е.Б. Алаєва, регіон вживається як синонім поняття «район», «економічний район» і наділяється двома іманентними ознаками й однією методологічною [7]. У той же час В.А. Родіонова зауважує, що в сучасній науковій літературі з проблем географії та економіки регіону, поняття «регіон» поступово витісняє поняття «район». Це пояснюється тим, що термін «район» частіше асоціюється з поняттям економічного району, адміністративного району, поняття регіону є більш гнучким [8, с. 9]. А.П. Градов, Б.І. Кузін, М.Д. Мідників, А.С. Соколіцин обґрунтували ієрархію, в якій як район виступає муніципальне утворення (орган місцевого самоврядування) [6, с. 6-8].

Проблема просторового масштабу регіону вирішується науковцями по-різному. Е.Х. Топалова стверджує, що в сучасних наукових джерелах під поняття «регіон» підводяться різноманітні просторові системи дуже різних ієрархічних рівнів – від групи держав до частин адміністративно-територіальних одиниць, і дискусії з приводу розуміння суті регіону не тільки не закінчується, але й все більше активізуються [9, с. 66]. У той же час А. Макаричев [10] вважає, що саме наукова проблема визначає «ієрархію» регіонів. У той же час Р.Ф. Туровський, вважає, що для запобігання багатозначності поняття, регіонами слід називати територіальні одиниці субнаціонального рівня. Для регіонів наднаціонального рівня, на думку вченого, слід використовувати поняття «макрорегіон» [11, с. 46].

Західні науковці часто розглядають регіон у мегамасштабі. Наприклад, К. Дойч [12], визначає регіон як групу країн, які за багатьма параметрами більш взаємопов'язані між собою, ніж з іншими країнами. Американські автори [13, с. 4] стверджують, що «регіон взагалі використовується, щоб описати групу географічно безперервних полюсів, які мають загальні чи особливі характеристики або які пов'язані значною міжрегіональною активністю потоків». У той же час, російський вчений О.Є. Левінтов, вважає, що «регіон не входить у жодні таксономії. Він поза масштабний та різномасштабний. Регіони можуть інтерферувати й брати співучасть на одній території або в одній сфері» [14]. Е.Б. Алаєв вважає, що регіон – це засіб відбору та вивчення просторових сполучень складних комплексів явищ, які зустрічаються на земній кулі. Будь-яка ділянка або частина земної поверхні може бути регіоном, якщо вони є однорідні з точки зору умов даного просторового сполучення. Регіон не є об'єктом ані незалежно існуючим, ані даним від природи. Це інтелектуальна концепція, що створена розумом, яка використовує окремі ознаки, характерні для даної території, та яка відкидає всі ті ознаки, які роз-

глядаються як такі, що не мають відношення до питання, що вивчається [7].

Щодо структури та складових регіону, то тут дослідники також не дотримуються спільної думки. На думку професора В.П. Решетіло, регіон може бути представлений сукупністю п'яти основних підсистем, до яких відносяться: системоутворююча база, системообслуговуючий комплекс, екологія, населення, інфраструктура ринку [15, с. 95]. При цьому науковець стверджує, що головним чинником, що забезпечує взаємозв'язок та взаємодію цих підсистем, інтегруючим їх в одну соціально-економічну систему є діяльність людей. Також існує думка [14], що регіон – полісферне утворення, що включає в себе (потенційно) геосферу, ойкумену і етносферу, техносферу, ноосферу. Внаслідок цього територіальна визначеність регіону досить умовна.

Існування великої кількості трактувань та підходів до визначення категорії «регіон» ускладнює процес понятійної ідентифікації її в теорії регіональної економіки. Аналіз сучасної вітчизняної економічної літератури свідчить, що регіон розглядається авторами із різних позицій як єдність соціального, економічного, культурного, природно-історичного та політичного простору. Наприклад, В.І. Вагізова [16] пропонує таку класифікацію підходів до визначення поняття «регіон»: територіальний, економічний, соціальний, просторовий, політичний, системний чи їх комбінації. У роботі [17, с. 30] пропонується три базових підходи щодо визначення поняття «регіон»: 1) регіон як соціально-економічна система; 2) регіон як ринок; 3) регіон як квазідержава. На думку О.М. Тищенко, Н.А. Кизима, А.І. Кубаха та Є.В. Давискіної, «при характеристиці поняття «регіон» необхідно враховувати три основних обставини. Перше: регіон – це територіальне явище й тому територіальна ознака має бути відображена в ньому як базова. Друге: регіон – це частина цілісної соціальної та адміністративної системи, а тому повинен володіти основними рисами, хоча й не зводиться до них. Третє: регіон повинен мати замкнутий відтворювальний цикл і певну економічну специфіку й форми її прояву [18, с. 13]». Ю.Д. Денисов, Л.А. Савельєв та Л.Т. Шевчук у своїй роботі стверджують, що «розвиток регіонального дискурсу ХХІ століття повинно здійснюватися за наступною схемою: 1) регіон – складна соціально-економічна система, має двояку побудову: складні системні об'єкти й соціально-економічне поле регіону; 2) регіон – економіко-правова ланка національно-господарського комплексу України й глобальної економічної системи; 3) соціально-економічні моделі перспективного розвитку регіонів [19, с. 184-185]».

Французький економіст Ф. Перру впевнений, що регіон аналізується з позиції забезпеченості базовою інфраструктурою, що створює зовнішні ефекти та економічні вигоди від розміщен-

ня, можливостей кооперації, прямого впливу господарських агентів та факторів економічної діяльності; ступеня концентрації ділового сервісу, які привертають у конкретний регіон інвестиції, економічні проекти, інновації й таке інше, і створюють точку росту [20]. На думку професора В.П. Решетило [15], найбільшими критеріями, що часто вживаються для формування поняття «регіон» є: географічні (розташування, величина території й кількість населення); виробничо-функціональні (специфіка переважаючих видів діяльності); містобудівні (характер забудови об'єктів виробничої діяльності, житла й обслуговування); соціологічні (норми спілкування, поведінки).

В.В. Герасимова пояснює велику кількість трактувань поняття «регіон» особливостями підходів (просторовий, відтворювальний, інституційний, системний, комплексний, територіально-адміністративний) та методів аналізу регіонального розвитку, якими користується дослідник [21]. Отже, наявність такої кількості критеріїв унеможлиблює визначення поняття «регіон» і формування єдиної дефініції, яка б задовольняла їм усім. Тому, варто визнати, що регіон відноситься до тих понять, трактування яких змінюється в залежності від багатьох факторів, що обумовлюють та обґрунтовують мету того чи іншого дослідження.

Проте, необхідно зазначити, що ряд наукових підходів виділяються серед інших більшою точністю та повнотою розкриття сутності категорії «регіон». Так, ряд авторів [15; 22; 23; 24] розглядають регіон з позиції системного підходу. Поняття «система» стало використовуватися по відношенню до територіальних утворень на початку 60-х років ХХ століття [24, с. 15]. У теперішній час розуміння регіону в якості системи вважається загальноприйнятим. Про це свідчать визначення регіону, сформовані на сучасному етапі розвитку економічної науки.

Розвиток регіонального виробництва призвів до необхідності трактування поняття «регіон» як економічної системи, яка охоплює велику кількість елементів та має ряд визначних ознак. Ринкова організація господарської діяльності спонукала виробників продукції звертати увагу на попит та потреби споживачів та прагнути до задоволення соціальних потреб населення регіону, що обумовила появу нового підходу до визначення поняття «регіон» як соціально-економічної системи. У сучасних дослідженнях [22; 23] регіон розглядається вже як єдина соціо-еколого-економічна система, яка, відповідно, складається з економічної, соціальної та екологічної підсистем розвитку суспільства.

Окремо слід виділити дискусію щодо тотожності регіону та адміністративно-територіальної одиниці. Ряд науковців [25; 26] стверджують, що регіон – це адміністративно відокремлена частина країни, тобто межі регіону чітко окреслені шляхом адміністративно-територіального поділу держави. Так, Ф.Д. Кожурін визначає ре-

гіон як адміністративну одиницю міста, області, краю, країни [26, с. 5]. На думку Г.В. Гутмана, регіон – територіальне утворення, яке має чітко окреслені адміністративні кордони, у межах яких здійснюється відтворення соціальних і економічних процесів, які забезпечують життєдіяльність населення, обумовлених місцем регіону в системі суспільного поділу праці [25].

Проте, авторитетний вчений, представник харківської економічної наукової школи, П.Т. Бубенко подає аргументацію щодо розрізнення поняття «регіон» і «адміністративно-територіальна одиниця» (наприклад, область) і зазначає, що в загальному розумінні регіон та адміністративна область – це не адекватні [27]. Професор П.Т. Бубенко, аналізуючи загальні принципи становлення й розвитку регіонів, відзначає, що кордони регіонів і межі одиниць адміністративно-територіального устрою можуть не співпадати. Продовжуючи дослідження в цьому напрямі, науковець формулює три визначальні тези: масштаб і межі регіону задаються масштабом діяльності, що його формує, тому рубежі регіонів і адміністративно-територіальні кордони в загальному випадку можуть не збігатися; поняття кордон для регіону є досить умовним та рухливим; на одній і тій самій території можуть виділятися водночас різні регіони, що зумовлено конкретними видами діяльності [28].

Західні вчені не наполягають на чіткому окресленні меж регіону адміністративним поділом країни, а вказують насамперед на його просторову сутність. Так, французькі вчені сформулювали цю тезу, наголосивши, що регіон – це нечітко зафіксоване просторове утворення, що охоплює певні реалії, які є надзвичайно різноманітними за масштабом і змістом [29, с. 112]. М. Кітінг робить важливий висновок про те, що термін «регіон» співвідноситься з поняттям простору. Регіон, таким чином, виступає як перехрестя різних просторів: територіального, політичного, економічного, функціонального та простору соціальної взаємодії [30, с. 11]. П. Джеймс та Дж. Мартін наголошують: «Звичайно під словом «регіон» розуміється цілісна ділянка території яка відрізняється деякою однорідністю у своїй основі, але не маюча чітких меж [31, с. 34]. Французький дослідник Р. Ле Кoadік [32] вважав поняття «регіон» обмеженим і, навіть, у певній мірі, абстрактним.

Таким чином, можна констатувати, що географічні межі регіону не є константою, вони носять підлеглий характер. Територіальна складова є суттєвою для будь-якого регіону, оскільки є базисом, як його формування, так і його існування. Проте, територія виступає умовою (атрибутом), але не причиною формування регіону, тому неможна ототожнювати поняття регіон і територія, регіон і адміністративно-територіальна одиниця.

Запропонована науковцями Ю.К. Перським та Н.Я. Калюжновою [33, с. 16-17] парадигма регіону, відповідно до якої регіон розглядається

як економічний агент та суб'єкт конкурентної взаємодії, має інтерпарадигмальний характер, так як поєднує в собі такі існуючі парадигми, як «регіон як квазідержава» – можливість ведення самостійної економічної політики, «регіон як квазікорпорація» – регіон як економічний агент та суб'єкт конкурентної взаємодії, «регіон-соціум» – висуває на перший план відтворення людського капіталу, «регіон як ринок» – застосування регіоном інструментів для покращення своїх конкурентних позицій, які доповнені важливим аспектом – самостійною зовнішньо-економічною діяльністю регіону.

Авторові даного дослідження, найбільш цікавою видається парадигма «регіон як ринок», яка відводить ключове місце бізнес-середовищу регіону, особливостям регіональних ринків (товарів та послуг, праці, кредитно-фінансових ресурсів, цінних паперів, інформації, знань тощо).

Одним із перших теоретиків-регіоналістів Й. Тюнер, у своєму дослідженні «Ізольована держава в її відносинах з сільським господарством і національною економікою» запропонував визначення територіально-економічних меж регіону радіусом ринку. Розгляд регіонів як ринків виводить на перший план оцінку загальних умов економічної діяльності, галузевої спеціалізації підприємств і організацій, закономірностей споживчої поведінки населення, що склали або формують схеми виробництва й споживання. Так, з точки зору організації системи дистрибуції товарів, адміністративні кордони між регіонами виявляються менш значущі, ніж правові відмінності в регіональних законодавствах та/або можливість оптимізації логістики поставок.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна виділити кілька основних тезисів. Неоднорідність території за різними ознаками або значна площа території з точки зору визначення мети дослідження або практичної діяльності обумовлюють необхідність поділу території на частини.

Загалом, поняття «регіон» є доволі абстрактним і припускає, що його конкретизація й змістовна інтерпретація здійснюється при виділенні визначених типів регіонів. Отже, регіон – поняття типологічне.

Регіони виділяються на території відповідно до визначених цілей і завдань. Регіоном у загальному розумінні, на думку автора даного дослідження, можна вважати цілісну територію, однорідну за будь-якою ознакою, залежно від мети дослідження та вільну від адміністративних прив'язок.

На сьогоднішній день визначити кількість існуючих трактувань поняття «регіон» не візьметься ніхто. Автор даного дослідження вивчив близько сотні дефініцій та двох десятків підходів до визначення поняття «регіон». Взагалі, часто доволі складно віднести те чи інше трактування до певного підходу, оскільки дослідники намагаються надати якомога повніші

визначення, поєднуючи різні напрями та наукові підходи. Найчастіше зустрічаються змішані підходи щодо визначення поняття «регіон», які концентрують у собі погляди на дану категорію з різних боків.

Регіон, якщо розглядати його крізь призму регіонального споживчого ринку, обмежується територією, де відбуваються відносини саме на цьому ринку, а оскільки виявити ці межі напролюдно складно, то й чітко визначити межі регіону неможливо. Отже, регіон – це просторове обмеження або лімітуючий простір для споживчого ринку. Таким чином, автор даного дослідження вважає, що регіоном можна вважати територію певного споживчого ринку, яка не обов'язково співпадає з адміністративним поділом держави та має ознаки соціально-економічної системи з рядом особливостей, які відрізняють її від інших.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Куйбіда М.С. Державне управління розвитком міст із спеціальним статусом: монографія. / М.С. Куйбіда – Рівне: ППДМ, 2011. – 192 с.
2. Декларація щодо регіоналізму в Європі: Прийн. Асамблеєю Регіонів Європи 4 грудня 1996 р. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aer.eu>.
3. Ali M. El-Agraa. The European Union: History, Institutions, Economy & Politics. – London, New York, 1996. – 412 p.
4. Шеховцов А.В. Методические положения совершенствования сети сбыта / А.В. Шеховцов // Кондитерское производство. – 2005. – № 6. – С. 25-26.
5. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник / А.Г. Гранберг. – М.: ЮНИТИ ДАНА, 2001. – 495 с.
6. Градов А.П. Региональная экономика / А.П. Градов, Б.И. Кузин, М.Д. Медников, А.С. Соколицын. – СПб. Питер, 2003. – 221 с.
7. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
8. Родионова И.А. Региональная экономика: Учебное пособие для студентов экономических специальностей / И.А. Родионова. – М.: Экзамен, 2004. – 384 с.
9. Топалова Е.Х. До питання про визначення сутності поняття «регіон» / Е.Х. Топалова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології / – 2010. – № 2. – С. 45-52.
10. Макарычев А.А. Влияние зарубежных концепций на развитие российского регионализма: возможности и пределы заимствования [Електроний ресурс] / А.А. Макарычев // Сб. науч. Статей. – Режим доступу: www.kennan.yar.ru.
11. Туровский Р.Ф. Центр и регионы: проблемы политических отношений / Р.Ф. Туровский – М.: Изд. Дом ГУВШЭ, 2007. – 400 с.
12. Deutsch K. On nationalism, world regions, and the nature of West / K. Deutsch // Mobilization, center-periphery structure and nation-building. – Bergen – Oslo – Toronto, 1981. – 365 p.
13. Perloff H.S. Regions, Resources and Economic Growth [Електроний ресурс] / H.S. Perloff, E.S. Dunn, E.E. Lampard, R.F. Muth. – Baltimor, 1960. – Режим доступу: <http://tarkas.com.ua/content/eng/libr/hoover.pdf>.
14. Левинтов А.Е. От района к региону: на пути к хозяйственной географии / А.Е. Левинтов // Вопросы методологии. – 1991. – № 3. – С. 45-52.

15. Решетило В.П. Синергия становления и развития региональных экономических систем: монография / В.П. Решетило. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 21 с.
16. Вагизова В.И. Региональная экономическая система: понятие, противоречия и развитие реального и финансового секторов [Электронный ресурс] / В.И. Вагизова. – Режим доступа: <http://old.tisbi.org>.
17. Подсмашная И.Н. Конкурентоспособность как фактор устойчивого развития региона / И.Н. Подсмашная // Экономика и управление. – 2008. – № 6. – С. 29-34.
18. Тищенко А.Н. Экономический потенциал региона: анализ, оценка, диагностика: монография / А.Н. Тищенко, Н.А. Кизим, А.И. Кубах, Е.В. Давыскина. – Х.: ИД «ИНЖЕК», 2005. – 176 с.
19. Денисов Ю.Д. Региональный дискурс: сущность, эволюция, современные увлечения, перспективы развития / Ю.Д. Денисов, Л.А. Савельев, Л.Т. Шевчук // Региональная экономика. – 2003. – № 1. – С. 179-185.
20. Манилич М.І. Трансформація регіонального економічного механізму: монографія. / М.І. Манилич. – Чернівці: Книги – XXI, 2004. – 164 с.
21. Герасимова В.В. Управление интеграционными процессами в региональном экономическом пространстве: автореф. на соиск. уч. ст. канд. экон. наук: 08.00.05 // В.В. Герасимова. – СПб, 2011. – 25 с.
22. Балджи М.Д. Метрологія соціо-еколого-економічних систем / М.Д. Балди, С.К. Харічков. – Одеса: ІПРЕЕД, 2010. – 342 с.
23. Буркинський Б.В. Економічне оновлення регіону: аналіз ситуації та рішення / Б.В. Буркинський, С.К. Харічков. – Одеса: ІПРЕЕД, 2008. – 494 с.
24. Казаченко Л.Д. Обзор научных подходов к определению категории «регион» [Электронный ресурс] / Л.Д. Казаченко // Вестник-экономист: Электронный научный журнал. – 2012. – № 4. – Режим доступа: <http://vseur.ru>.
25. Гутман Г.В. Управление региональной экономикой / Г.В. Гутман, А.А. Мироедов, С.В. Федин. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 176 с.
26. Кожурин В.Д. Совершенствование регионального управления / В.Д. Кожурин. – М.: Экономика, 1990. – 122 с.
27. Бубенко П.Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку / П.Т. Бубенко. – Харків: НТУ «ХПІ», 2002. – С. 26-27.
28. Бубенко П. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем в Україні / П. Бубенко, В. Гусєв // Економіка України. – 2007. – № 8. – С. 33-39.
29. Lacoste Y. Dictionnaire de géopolitique / Y. Lacoste. – Paris: Flammarion. – 1995. – 1699 p.
30. Keating M. The new regionalism in Western Europe. – Cheltenham, 1998. – P.5.
31. Джеймс П., Мартин Дж. Все возможные миры. – М.: ЭКОС, 2003. – 345 с.
32. Коадик Р. Ле. Бретанские контрасты / Р. Ле Кадик // Этнографическое обозрение. – 2003. – № 6. – С. 78-93.
33. Перский Ю.К. Конкурентоспособность регионов: теоретико-прикладные аспекты: монография / Ю.К. Перский, Н.Я. Калужнова. – М.: ТЕИС, 2003. – 472 с.